



UCNE DELAVNICE KOT OSREDNJA INVALIDSKA DELAVNICA ZA SLUSNO PRIZADETE OSEBE*

Letos mineva štirideset let, odkar so bile ustanovljene Učne delavnice kot posebne delavnice za poklicno usposabljanje in zaposlovanje slušno prizadetih oseb. Čas, v katerem so začele delo, je bil poln protislovij. Predvsem je bilo to obdobje, ki je odprlo slušno prizadetim delavcem organizirano pot do izobrazbe in dela.

Kaj pa danes? Čas, ki ga živimo, je čas kriznih razmer v družbenem razvoju. S tem pa je zopet odprto vprašanje, kaj storiti. Mogoče pa je tudi nič storiti. Razmišljanje v tem prispevku kaže razpoloženje in potrebo ljudi, ki delajo na ozkem področju rehabilitacije z odraslimi, težje slušno prizadetimi. Ti tudi v ugodnejših pogojih družbenega razvoja niso uživali posebnih materialnih in prostorskih ugodnosti. Slušno prizadeti so bili morda med vsemi kategorijami invalidnosti najbolj potisnjeni na rob. Okvara sluha se ne vidi, zato tudi marsikoga zavaja, ko misli, da je izguba sluha najblažja oblika invalidnosti. Okvara sluha in nesposobnost govora onemogoča navezovanje normalnih stikov z okolico. To povzroča številne neprijetnosti pri reševanju vsakdanjih problemov na delovnem mestu, v družini in okolju (na ulici, v trgovini itd.). Jedro slušnih prizadetosti je psihoakustična bariera, ki loči gluhone me od sveta govornega izražanja, mišljenja in vokalnih komunikacij.

Zavod za usposabljanje slušno in govorno prizadetih v Ljubljani je osrednja strokovna organizacija za slušno prizadete osebe v SR Sloveniji. V njej izvajajo poleg programov rehabilitacije otrok in mladostnikov še program profesionalne rehabilitacije odraslih slušno prizadetih oseb. Del programov usposabljanja za življenje in delo opravljajo Učne delavnice. Prav tako se v Učnih delavnicah zaposlujejo tiste odrasle slušno in govorno prizadete osebe, ki imajo poleg izgube sluha in govora še kombinirane motnje

*Prispevek za Simpozij o možnostih razvoja profesionalne rehabilitacije v kriznih družbenih razmerah, Univerzitetni zavod za rehabilitacijo invalidov Ljubljana, Ljubljana, 18. -20. november 1987

v telesnem in duševnem razvoju, zaradi katerih se - glede na preostalo delovno zmožnost in zdravstveno stanje - ne bi mogle zaposliti pod enakimi pogoji kot ostale invalidne osebe in ne bi mogle dosegati povprečnih delovnih rezultatov. Poleg tega delujejo Učne delavnice kot invalidna delavnica s tremi proizvodnimi programi.

Dejavnost Učnih delavnic lahko v grobem razdelimo na dva dela:

- poklicno in delovno usposabljanje,
- proizvodne dejavnosti.

Usposabljanje za delo po zakonu o zaposlovanju in usposabljanju invalidnih oseb pomeni pridobivanje, izpopolnjevanje ali spremembo znanja ali sposobnosti, potrebnih za zaposlitev v določenem poklicu ali za opravljanje določenega dela. Oblike usposabljanja z delom, ki jih izvajamo v Učnih delavnicah v grafični, tekstilni in galanterijski dejavnosti, so naslednje:

- praktični pouk,
- proizvodno delo,
- usposabljanje po 64. členu ZUI,
- delovno usposabljanje.

Praktični pouk, proizvodno delo in usposabljanje po 64. členu zakona o usmerjenem izobraževanju izvajamo za učence našega Centra za rehabilitacijo sluha in govora ter Srednje šole tiska in papirja v Ljubljani, delovno usposabljanje pa za invalidne osebe, ki jih v našo temeljno organizacijo napotijo skupnosti za zaposlovanje. Trajanje praktičnega pouka in proizvodnega dela je določeno z učnim načrtom za posamezne poklice. Delovno usposabljanje pa traja od šest mesecev do enega leta. Za inštruktorje proizvodnega dela in praktičnega pouka je usposobljenih 28 delavcev. Vsako leto je v Učnih delavnicah na usposabljanju okoli 50 slušno prizadetih in drugih invalidnih oseb.

Na osnovi dosedanjih izkušenj ugotavljamo, da je za invalidne osebe usposabljanje z delom po Zakonu o usmerjenem izobraževanju prekratko, zato smo ga podaljšali. To usposabljanje traja sedaj najmanj eno leto, da bi se invalidi čimbolje usposobili za delo. Iz dosedanjih izkušenj tudi ugotavljamo, da bi celotno usposabljanje z delom moralo potekati zunaj delovnega procesa.

Vsebinsko dela pri usposabljanju v Učnih delavnicah pa bi morali še razširiti. Lahko bi vsaj deloma opravljali nove naloge:

- zagotavljali bi strokovno pomoč pri urejanju poklic-

nega usposabljanja slušno prizadetih oseb v drugih organizacijah (za premagovanje komunikacijskih ovir imamo v učnih delavnicah dve prevajalki v znakovni jezik);

- zagotovili bi spremljanje in pomoč, dokler se slušno prizadeti invalid ne usposobi za delo v drugih organizacijah;

- svetovanje drugim organizacijam, ki zaposlujejo slušno prizadete, pri prilagajanju delovnih naprav in delovnega okolja;

- opravljali bi aplikativne raziskovalne in druge naloge, ki omogočajo usposabljanje in zaposlovanje slušno prizadetih invalidov.

Proizvodna dejavnost Učnih delavnic obsega grafično, tekstilno in galanterijsko dejavnost. Kot invalidska delavnica posluje proizvodna dejavnost po načelih, po katerih poslujejo organizacije združenega dela v gospodarstvu, po drugi strani pa uresničuje družbeno opredeljene dolgoročne socialne cilje. V praksi to pomeni, da si invalidi z lastnim delom in ob družbenoekonomskih olajšavah sami zagotavljajo socialno varnost in nadaljnji razvoj. Ponudba proizvodnih storitev je raznovrstna. Proizvodne zmogljivosti v grafični dejavnosti uvrščajo Učne delavnice med srednje tiskarne v Ljubljani, v drugih dveh dejavnostih pa med manjše organizacije.

Eden izmed resnih razlogov za razvojno stagnacijo (in tudi za slabše rezultate poslovanja) je **prostorska problematika**. Dejavnost Učnih delavnic je razmeščena na štirih mestih, prostori pa so povsod premajhni in neprimerni. Učne delavnice so bile projektirane in zgrajene le za 110 zaposlenih in ne za 240, kolikor jih je sedaj v teh prostorih. Več kot deset let si že prizadevajo za pridobitev ustreznějšíh prostorov. V obstoječih prostorih in teh delovnih pogojih je ogrožena kakovost usposabljanja. Ni mogoče več izvajati celotnega proizvodnega kroga, ki bi temeljil na optimalnem izkoriščanju kapacitet ter zagotavljal razvoj in večjo socialno varnost zaposlenih. Da bi zagotovili normalne delovne pogoje za usposabljanje in zaposlovanje slušno in govorno prizadetih oseb ter razširili programe in dejavnosti, zlasti pogoje za razvijanje sodobnih programov in varno delo, načrtujemo izgradnjo novega objekta ob Vojkovi ulici, modernizacijo strojnega parka z zaključevanjem tehnoloških celot, specializacijo proizvodnega programa in tehnološkega procesa ter ločitev usposabljanja iz neposredne proizvodnje. Pomemben delež sredstev pri tej investiciji naj bi prispevala Skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja Slovenije.

Poseben problem predstavlja stopnja zaostalosti in iztrošenosti tehnološke opreme. Z dosedanji delovnimi sredstvi v nekaterih obratih ni več mogoče zagotavljati

ekonomičnosti poslovanja. Z novimi pridobitvami - več kot deset investicij v opremo v zadnjih dveh letih - smo delno nadomestili zaostajanje iz preteklih let. S tem smo delno že pripravili sodobnejše pogoje za usposabljanje in zaposlovanje slušno in govorno prizadetih oseb (ter drugih invalidnih oseb) ter zmanjšali fizični napor delavcev in olajšali pogoje za njihovo delo. Povečati bomo morali materialna vlaganja v pripomočke in opremo, ki bo prispevala k premagovanju komunikacijskih ovir za slušno prizadete delavce ter v celoti izkoriščati nove tehnične možnosti za prenos informacij. Tudi v proizvodnem programu še nismo v celoti stopili v korak s sodobno grafično industrijo (kjer je vse večja konkurenčnost). Prav tako se tudi še nismo približali pogojem, ki so potrebni za uresničitev usmeritve, da moramo postati tiskarna za izdelavo naročil v kratkem roku in visoki kvaliteti, okrepiti prizadevanja za konkurenčno sposobnost, za večjo proizvodnost itd. Z novimi stroji pa nastajajo novi problemi in vprašanja: kam oziroma kako in kje organizirati delo za delavce, ki z uvedbo novih strojev izgubijo svoje delo. Kovinarji in lesarji so že med verificiranimi programi srednjega usmerjenega izobraževanja, ki jih izvaja naš Center za rehabilitacijo sluha in govora.

V učnih delavnicah je od 280 zaposlenih delavcev povprečno 120 invalidnih oseb, in sicer predvsem težje slušno prizadetih. Sedanja kadrovska struktura bo težko zagotavlja razvoj, saj je od vseh 280 zaposlenih samo 14 odstotkov s V. in VI. stopnjo izobrazbe, 42 odstotkov je IV. stopnje, en odstotek je II. in 5 odstotkov III. stopnje izobrazbe, 35 odstotkov s I. stopnjo izobrazbe ter en odstotek brez šol. Sedanja struktura odstopa od zahtevane izobrazbe najbolj pri I. in IV. stopnji izobrazbe (50 odstotkov).

Izobrazbena in starostna struktura invalidnih oseb pa je naslednja:

Starostna kategorija	Izobrazbena struktura					Skupaj
	brez	I.	II.	III.	IV.	
do 20 let	-	1	2	-	2	- 5
20 - 30 let	1	7	1	-	33	- 42
30 - 40 let	-	3	-	-	24	- 27
40 - 50 let	1	10	1	-	28	1 41
nad 50 let	-	1	-	-	1	- 2
Skupaj	2	22	4	-	88	1 117

Ugotavljamo, da bi bilo treba dodatno usposobiti z delom zlasti starostne skupine do 40 let s I. do III.

stopnjo strokovne izobrazbe. Pri starostni skupini do 40 let s IV. stopnjo strokovne izobrazbe pa je zlasti treba stalno izpopolnjevati delovne in druge sposobnosti, da bi se ti slušno in govorno prizadeti lahko dovolj hitro prilagajali nenehnim spremembam. Vse to terja delovni proces in neprestano spreminjajoča se tehnologija in strojni park. Delavci težko sprejmejo zahtevo po dodatnem izobraževanju, saj so uspešno končali vzgojnoizobraževalni proces za IV. stopnjo strokovne izobrazbe.

Učne delavnice sicer uresničujejo svoj namen in vlogo, vendar jih pri nadaljnjem razvoju in širitvi njihove dejavnosti ovira nizka stopnja akumulativnosti, ki je posledica nižje delovne storilnosti in to zaradi zaposlovanja predvsem težje prizadetih invalidov in določenih dodatnih stroškov pri izvajanju posebnih socialnih programov. Stopnja akumulativnosti je močno pod povprečjem gospodarstva.

Invalidne osebe so ekonomsko motivirane za delo v Učnih delavnicah. Vedno več je takih oseb, ki niti po dolgotrajnejšem usposabljanju niso sposobne delati samostojno, brez nadzora, in verjetno nikoli ne bodo mogle dosegati rezultatov, ki jih dosegajo zdravi. Ker pa tudi ti ljudje prejmajo polne osebne dohodke (100%), morajo drugi delavci ustvariti toliko večji dohodek. Vse več je tudi invalidnih delavcev, ki so svoje delo začeli in ga bodo očitno tudi zaključili v Učnih delavnicah.

Po zakonu o usposabljanju in zaposlovanju invalidnih oseb dobijo Učne delavnice, kot invalidska delavnica, ki zaposluje najmanj 40 % invalidnih oseb, del odstopljenih prispevkov, namenjenih sisom družbenih dejavnosti. Vendar pa zakon natančno določa, da se ta sredstva lahko uporabijo le za razširitev materialne osnove dela in posodobitev obstoječih delovnih pogojev, ne pa za osebne dohodke zaposlenih prizadetih delavcev. Sedanja družbena kriza, ki jo pogojuje tudi visoka inflacija, pa sproti razvrednoti že zbrana sredstva ter še dodatno zmanjšuje možnosti za nadaljnjo krepitev dejavnosti Učnih delavnic.

Zakonodajalec je omogočil še eno (navidezno) ugodnost in sicer prodajo storitev in proizvodov brez prometnega davka. Vendar Učne delavnice ne morejo tega uveljavljati, saj so skoraj vse storitve pri grafičnih programih oproščene teh dajatev. Prepustitev davka bi bila prednost pri drugačnih proizvodnih programih, pa tudi sicer bi morali te sami prodajati končnim potrošnikom, kar pa je onemogočeno z določbo o lastnih prodajnih mestih.

Za zadnji dve leti je v Učnih delavnicah značilno prizadevanje po ustalitvi poslovnih rezultatov in premagova-

nju razvojne stagnacije. V sprejete srednjeročne planske dokumente smo zapisali naloge, ki naj bi odločno spremenile razvoj Učnih delavnic. Bolje naj bi uveljavljali svojo osnovno nalogo, to je usposabljanje in zaposlovanje slušno in govorno prizadetih, hkrati pa naj bi delovali kot sodobna organizacija z grafično, galanterijsko in tekstilno dejavnostjo. Zasnova razvojnih možnosti za obdobje 1986-1990 predvideva gradnjo novih prostorov, sodobnejšo organizacijo usposabljanja in proizvodnega procesa v obstoječih dejavnostih, prilagojena posamezna delovna mesta, boljše pogoje za zaposlovanje težko zaposljivih slušno prizadetih oseb ter razširitev proizvodnih storitev in razvoj novih dejavnosti.

Učne delavnice so se v glavnem ukvarjale s proizvodnjo in je bila njihova funkcija usposabljanja nekoliko zanemarljena. Tako bo vse dotlej, dokler bodo Učne delavnice morale same skrbeti za zanesljiv kos kruha.

Učnim delavnicam torej sedanje prostorske in kadrovske razmere ne omogočajo hitrejšega spreminjanja in premagovanja razvojne stagnacije. Ustvarjalno iskanje novih proizvodnih programov, razširitev poklicev, ločitev procesa usposabljanja od proizvodnje itd., bo mogoče uresničevati le, če bomo sposobni izboljšati sedanji prostorski položaj ter z intenzivnim izobraževanjem izboljšati kadrovske strukture. Naš jutri je negotov. Sposobnosti za preživetje imamo, vendar razvoja sami ne bomo zmogli. Gre seveda za materialna sredstva, ki bi podprla prostorski razvoj. Ali pa se odločiti za krčenje programa, s tem pa za kopičenje novih problemov? Ena od variant pa je tudi, da Učne delavnice zapremo.

Jasna Bauman, Karl Destovnik